

Kultur eller tortur?

Af Pernille Obitz Mathiessen og Christine Japsen

En ung dansk mand indsmurt i madvarer, hele hans krop ryster, tvangsfodres med majonæse af andre unge danske mænd. Cut. En ung mand ligger på ryggen, hans underbukser løftes op og der bliver sprøjtet chokoladesovs mellem hans baller, bagefter følger en klump paraffin der klaskes godt op. Cut. En indsmurt krop. Cut. En ung mand synger, mens nogle smider mel i hovedet på ham. Cut. Kravlende op ad en stige beordres en ung mand, indsmurt i madvarer, til at slikke en støvle, fuld af madvarer, ren. Cut. En mand indsmurt i madvarer brækker sig. Cut.

Dette er en beskrivelse af nogle af de billeder, der blev vist i nyhedsudsendelserne i sommeren 1995. Billederne var fra Flådestation Grønndal i Grønland, hvor nye værnepligtige måtte gennem en række overgangsritualer for at blive accepteret.

Dåbsceremonier på Grønndal

Flådestation Grønndal er en dansk militærbase på Grønland, hvor danske soldater i seks måneder kunne aftjene en del af deres værnepligt indenfor marinen. Det var frivilligt og meget eftertragtet at komme dertil. Holdene ankom med to måneders mellemrum.

Enkultureringen (kulturel betinget indslusning) startede allerede når et nyt hold værnepligtige ankom til Grønndal. Efter at de nyankomne var blevet indkvarteret, blev der holdt et informationsmøde, hvor flådestationens ledelse og repræsentanter for de menige skulle informere om forholdene på Grønndal. Her blev de så præsenteret for »hønseholdet« og »dåben«. Det blev fra ledelsens side understreget at deltagelse var fuldstændig frivillig. Hvis man ville deltage, skulle man skrive sig på en liste og betale 500 kr. til at dække ceremoniens omkostninger. De menige fortalte, at man skulle gøre sig fortjent til at blive døbt, og at man ville få status som »høns« indtil dåben var gennemført. De blev nu præsenteret for institutionens hierarki: »Olderne«, som var de værnepligtige, der havde været på flådestationen længst, var de øverste. Mellemgruppen var »kiks«, de havde senest gennemgået

dåben. Under dem var så »hønsene«, de skulle adlyde alle, og fik tildelt hver en »older«, som de nu var knyttet til og fra hvem de skulle adlyde det mindste vink. »Olderen« skulle holde øje med, om den nyankomne kunne gøre sig fortjent til dåben. De havde ret til at uddele anmærkninger og straffe. Straffene kunne bl.a. bestå i at »hønsene« skulle bære rundt på tunge ting eller lave armbøjninger. De der ikke ønskede at deltage i dåben og »hønselholdet«, blev sat uden for fællesskabet. Så var man en »kagle«. »Kaglerne« havde status som ikke-mennesker, dvs. de blev ignoreret af resten af de værnepligtige, og de var udelukket fra al form for socialt samvær, hvilket også betød at det var forbudt for dem at komme på stedets bar.

Der var flere ting »hønsene« ikke måtte, først og fremmest var alt, der havde med kvinder og sex at gøre bandlyst – det kaldtes »runk«. Dvs. at de fx ikke måtte se romantiske film, pornofilm og -blade, snakke om kærester osv. Overtrådte man dette forbud, blev man straffet og skulle »hønsel«, ved fx at lave armbøjninger.

Ca. en måned efter ankomsten arrangerede »kiksene« en »klippefest«. Den startede med at »hønsene« blev drukket fulde. Så fulgte en »pik-parade«, hvor »hønsene« skulle tage hinanden på kønsdelene, simulere samleje og lignende. Til sidst blev de klippet på forskellige outrerede måder af »olderne«.

Indtil da havde alt hvad der var foregået været temmeligt uofficielt, men selve dåben var officiel. Dvs. der var en overordnet til stede under hele dåbsritualet. Efter de overordnedes egne udsagn, var de der af sikkerhedsmæssige årsager. Den følgende beskrivelse af en dåb er baseret på avisartikler og fortællinger, og er generel. Dette er altså et eksempel på hvordan dåben *kunne* foregå.

Natten op til dåben blev »hønsene« sendt på stroppeur, hvor de blev beordret til at løbe syngende rundt i gymnastiksalen under opsyn af stedets træner. Denne stroppeur varede hele natten og afsluttedes med, at de blev sendt til stedets autografr, hvor de skulle løbe rundt. Herfra blev de enkeltvis hentet indenfor og tvunget til at lave armbøjninger.

Den efterfølgende prøve kunne være at suge et æg ud af enden på en gås, der var smurt ind i sennep. Når det var gjort, blev ægget slået ud i hovedet på dåbsaspiranten, og han fik udleveret et andet æg, som han fik at vide, at han skulle passe godt på. Han måtte under ingen omstændigheder udlevere det til nogen. Han blev nu lagt ned og fik at vide, at hvis han skulle kaste op, *skulle* han gøre det til højre. Så blev han tvangsfodret med chokoladekrymmel, oliven, majonæse, rå bacon osv. De fleste brækkede sig!

På dette tidspunkt var hele hans krop smurt ind i mad. Herefter blev aspiranten beordret til at vende sig om, og der blev hældt kaffegrums, ketchup og lignende ind mellem hans baller. Til sidst blev der lagt en blok paraffin i underbukserne, og han skulle nu sætte sig op og hoppe op og ned.

Med bind for øjnene førtes aspiranten ind i et andet rum. Her blev bindet taget af, han fik briller på og blev beordret til at synge. Imens blev der kastet mel i hovedet på ham. Han var nu nået til den sidste prøvelse inden dåben. Hans »older« sad højt oppe på et plateau. Aspiranten skulle kravle op ad en stige til ham og »olderen« fortalte ham, at han skulle slikke hans støvle, som var smurt ind i sennep, majonæse og lignende, ren. Han var nu endelig nået til dåben, som blev forestået af hans »older«. Han fik tildelt et navn, som han skulle gentage, mens han blev døbt i en jolle fyldt med grumset vand. Når det var vel overstået, blev han bedt om at aflevere ægget, og gjorde han det, fik han at vide, at han var dumpet – han måtte jo netop ikke aflevere ægget. Derfor, fik han at vide, skulle han igennem hele dåbsritualet én gang til. Ifølge vores kilder var dåbsaspiranten på dette tidspunkt tæt på et sammenbrud. Han fik derefter at vide, at det bare var en joke, dåben *var* vel overstået.

Soldaten var nu blevet »kiks« og havde ikke længere en »older« at varte op. Han havde nu fået retten til at døbe andre. Ved hjemsendelsesfesten fik han overrakt et dåbsbevis underskrevet af stedets chef.

Det var normalt, at der blev taget billeder og videofilmene under dåben. Mange betragtede den som en begivenhed, der måtte dokumenteres. Billederne blev hængt op på flådestationen.

Ritualer

Religionshistorikeren Jørgen Podemann Sørensen har forsøgt at definere ritualer generelt, og beskriver dem som handlinger der udføres ved særlige lejligheder af en eller flere personer og:

»har til formål på en eller anden måde at styre begivenhedernes gang; de tænkes at virke på noget, at ændre det eller opretholde det. Et ritual udformes og udføres ud fra den antagelse, at når det er udført, vil verden ikke være helt, som den vil have været uden ritualen.« (Podemann Sørensen, 1995 s.10).

Ritualer foregår efter faste mønstre. For nogle ritualers vedkommende er det meget centralt, at de bliver udført efter de foreskrevne regler, mens det for andre ritualers vedkommende er centralt, at der er plads til spontanitet og improvisation. Det sidste mener vi i høj grad gør sig gældende for ritualerne på Grønnedal. Ritualer bliver overleveret fra »generation« til »generation«, enten mundtligt, skriftligt eller ved at blive iagttaget. Nogle ritualer er institutionaliserede, som i Folkekirken, andre er mere private, som i forbindelse med helbredelse og besværgelser. Nogle gange går ritual og teknik hånd i hånd.

Ritualerne på Grønnedal er overgangsritualer, dvs. at de markerer en slags overgang fra en status til en anden. På Grønnedal markerer ritualerne overgangen fra den civile verden til den militære. Fra at være nyankommen til at have en berettigelse i fællesskabet, fra at være uerfaren til at besidde de kvaliteter, der kræves på stedet.

Holder man sig alene til teorierne om overgangsritualer som forklaringsmodel, er der en fare for at af Grønnedals-ritualerne bliver reduceret til en kulturel kuriositet på linie med en indiansk soldans. Vi mener at den misforståede kulturel relativisme sætter ind, når analytikeren stiller sig tilfreds med konstateringen af, at der er tale om et overgangsritual som så mange andre. Man skal se ud over strukturen, og også se på udtrykket i det enkelte ritual, prøve at finde ud af hvilke betydninger der kan ligge bag udtrykkene. Der er en sammenhæng mellem form og indhold. Når Grønnedals-ritualerne har så råt et udtryk *må* det hænge sammen med den hverdag og den erfaringsverden, deltagerne har til fælles. Desuden er det vigtigt at placere fænomenet i en helhed i stedet for at isolere det. Grønnedals-ritualerne har ikke blot påkaldt sig meget opmærksomhed på grund af deres outrerede karakter, fordi de er foregået i det skjulte og indenfor rammerne af en institution mange betragter med en vis skepsis, men også fordi de kolliderer med vores forestillinger om, hvordan det danske samfund er i dag. De står i kontrast til det danske selvbillede.

Den totale institution

I dag er militæret præget af en vis kontakt med den civile verden. De værnepligtige kan normalt tage hjem på weekend, og for den heldige kan det lade sig gøre at aftjene sin værnepligt kl. 8-16. På Grønnedal gjorde dette sig ikke gældende.

Grønnedal er placeret i øde omgivelser på Grønlands sydvestkyst. Til den ene side er havet, til den anden klipper og øde områder. Al transport til og fra stedet foregår med helikopter eller med skib. Det er ikke muligt at tage væk, med mindre man vender ryggen til stedet og tager hjem. Da der var værnepligtige på flådestationen, var der i alt ca. 100 mennesker. Den ene halvdel var grønlændere, der hjalp til med praktiske opgaver, den anden halvdel var værnepligtige, konstabler og chefer fra Danmark. Der var ikke særlig meget at tage sig til og meget af tiden forløb med vedligeholdelse af grej og med skydeøvelser. Det meste af tiden var de værnepligtige imidlertid beskæftiget med lavt rangerende arbejde, hovedsageligt køkkentjanser, servering osv.

Når man gennem længere tid befinder sig langt hjemmefra, isoleret fra det civile liv, bliver den opfattelse, man tidligere har haft af sig selv og

omverden, og de udfoldelsesmuligheder man har, ændret drastisk. Man arbejder, sover og sameksisterer i det hele taget med de samme mennesker indenfor det samme rum, 24 timer i døgnet. Den individualitet, der ville have eksisteret i det civile liv, bliver erstattet af en ensartethed. De faktorer, der ellers ville have formet ens identitet, er ikke til stede, og bliver afløst af en andethed, en form for civilt vakuum. I dette vakuum, der deles af de folk, som befinder sig på stedet, må der også opstå et andet udgangspunkt, nogle andre holdninger og værdier – en anden kultur og dermed en anden opfattelse af virkeligheden.

Vores beskrivelse af Grønnedal hviler på sociologen Erving Goffmans begreb »totale institutioner«, som bl.a. bruges til at beskrive fængsler, hospitaler, klostre og kaserner. Goffman (1985, side 9) karakteriserer den totale institution som » et opholds- og arbejdssted, hvor et større antal lige-stillede individer sammen fører en indelukket, formelt administreret til-værelse, afskåret fra samfundet udenfor i en længere periode.« Goffman mener, det er typisk for den totale institution, at der finder en vis form for hårdhændet tilpasning af individerne sted, bl.a. i form af klipning, badning, tildeling af øgenavne, institutionens tøj og en ydmygende behandling fra personalet. Den nyankomne skal gøre sig klart, at han har en ringe status selv i den laveste gruppe. Disse ting forekom også på Grønnedal, men her er det ikke personalet men derimod de andre værnepligtige, der er de mest ivrige aktører i denne tilpasningsfase.

Grønnedals-ritualerne – en ny udformning af linedåben?

Et element i Grønnedals-ritualerne er dåben. Den har visse ligheder med de overgangsriter, som er forbundet med at passere en geografisk skillelinie – nemlig linedåben, der først og fremmest er kendt fra Ækvator og Polarcirklen (Henningsen 1961). Man var en velbefaren sømand, når man havde krydset ækvator og havde gennemgået linedåben. Når et skib befandt sig ved linien, kom Neptun og hans følge sejlene til skibet. Dette følge var klædt ud som forskellige figurer, udover havmænd kunne de være barberer, djævla, læger etc. De skulle lave sjov og skræmme dåbsaspiranterne. Man havde udarbejdet en liste over de ombordværende som skulle døbes. Disse blev gennet ned under dæk, imens der blev oprettet en »barbersalon«. Neptun og hans følge opsøgte kaptajnen, som blev spurgt ud om skibets navn, destination etc. Derefter blev der skålet for kaptajnens velbefindende. Dåbsaspiranterne blev hentet op og adspurgt om deres navn, alder og destination. De blev derefter hårdhændet barberet. Det er oplagt at sammenligne barberingen med den »klippefest« de værnepligtige på Grønnedal udsatte hinanden for. På skibene blev aspiranterne døbt efter barberingen. Denne dåb

foregik ved at de blev kastet i vandet, eller i en balje på selve dækket. Mange var skrækslagne for denne dåb, og man havde valget mellem at lade sig døbe eller købe sig fri for en klækkelig sum. Det forlyder at folk dengang blev bange ved synet af Neptun og de andre, der kunne være udklædt som tritoner eller djævle.

På Grønnedal var »olderne« ikke klædt ud som smådjævle, men bar nazihjelme og hagekors. I vore dage virker dette nok mere skræmmende på en tyveårig dansk knægt end en djævel med horn i panden. Man kunne forestille sig, at sceneriet skulle illudere en koncentrationslejr: Ordre der blev skreget, fysisk udmattelse, ydmygende spark og slag, den skaldede ensartethed kombineret med »oldernes« udklædning var med til at skabe følelsen af magt og afmagt. Det er denne følelse, de værnepligtige har beskrevet. Vore dages forestilling om ondskab er nok mere præget af fortællingerne om nazismen end af historierne om helvede. Derfor kan djævlefiguren måske være blevet skiftet ud med noget mere »tidssvarende« – nazisten. Det kan også være at forestillingerne og historierne om de to ting flyder sammen.

Pik-paraden, hvor de værnepligtige skulle »nulre« hinandens kønsdele, ligner nogle af de ting novicerne kunne komme ud for på skibet, hvor lægefiguren tvang dem til at tage tøjet af, hvorefter de fik undersøgt kønsdelene under påskud af, at han ville kontrollere, om det var en dreng eller en pige. Dette skete uden tvivl under hånlige tilråb. Efter dåben måtte de døbte sværge, at de aldrig ville kysse en anden sømands pige, og at de ville forestå dåben for andre, når de næste gang krydsede ækvator – dermed blev traditionen viderebragt.

Flådestation Grønnedal ligger så sydligt i Grønland, at der er flere hundreder kilometer til polarcirklen. Det er nok de aller færreste af de værnepligtige, der har passeret linien. At dåben på flådestationen trak på linie-dåben kunne naturligvis være fordi søfolkene kendte til den i forvejen. På Grønnedal havde de derfor lavet deres egen version af dåben, i kompensation for dem, der kom så tæt på, men aldrig overskred polarcirklen.

Verdensbilleder

Om virkelighedsopfattelser har de svenske kulturforskere Orvar Löfgren og Jonas Frykman (1979) brugt begrebet verdensbillede. De definerer verdensbilledet som det syn på verden og samfundet omkring én, man kan finde hos en given gruppe mennesker. Det indbefatter ikke bare retningslinier for, hvordan man skal tænke og handle, men også den tankeramme, der ligger dybt i underbevidstheden og er bestemmende for, hvordan man oplever tid, rum, hierarki og orden.

Det herskende verdensbillede i den civile verden er præget af tanker om demokrati og menneskerettigheder og kolliderer med det militære verdensbillede. Debatten om Grønnedals-ritualerne viser, at de to verdener har svært ved at forstå hinanden. En kulturel gruppe kan godt handle på en måde, der udefra virker irrationel, men som set indefra giver mening. Selvom det ikke er noget, der bliver formuleret bevidst, opfattes det som en selvfølge, at man handler/tænker på denne måde. Når nye værnepligtige ankommer til Grønnedal, har de et udefra-syn på forholdene dér og bl.a. gennem ritualerne, skal de enkultureres i gruppen. På denne måde bliver gruppens selvfølgeligheder også deres – de ser det så at sige indefra. I denne proces kan der opstå konflikter mellem den forståelse, de nyankomne har, og den forståelse, der er blandt dem, der allerede er enkulturerede.

Det er dog ikke entydigt, at ritual er lig med enkulturering. En værnepligtig har fortalt, at der blandt de ældre værnepligtige herskede en frygt for, at de nyankomne skulle komme og sætte »oldernes« magt ud af kraft. De ville ikke have nogle smarte fyre, der kunne true hierarkiet, bl.a. ved at være individualister. Nogle værnepligtige har forsøgt at gøre op med hierarkiet, efter de er blevet døbt. De har meldt sig ud, fået kaglestatus, har forsøgt at samle »kaglerne« som modgruppe og har prøvet at få sat en stopper for hakeordenen. Det er altså ikke alle som antager det samme perspektiv på virkeligheden.

I »Den kultiverade människan« (Frykman og Löfgren 1979) pointeres det bl.a., at en af forudsætningerne for social kontrol i et samfund ligger i internalisering af det, der legitimerer verdensbillederne. Det kan fx være viden-skaben eller en guddommelighed, altså kræfter og magter der ligger uden for mennesket. På Grønnedal var disse kræfter den militære ånd, lydighed og nationens sikkerhed.

Tidligere var Grønnedal en amerikansk militærbase, og vi er stødt på en fortælling om, at da Søværnets Operative Kommando i 1957 overtog basen, var det eneste levn fra amerikanernes tilstedeværelse en plade med sangen »Blueberry Hills«. I starten var det en tradition, at når pladen blev spillet i kantinen, rejste alle sig op og gjorde honnør i respekt for amerikanerne. Pladen blev senere brugt af »olderne« overfor »hønsene«, forstået på den måde, at når den blev spillet, var det tegnet til øjeblikkelig mønstring foran »olderne« uanset tidspunktet på døgnet. Indtil for nylig har det været sådan, at »hønsene« blev tvunget til at gøre honnør ved lyden af »Blueberry Hills«, mens »olderne« blev siddende, stod det skaldede »hønsehold« ret – endnu en manifestation af hierarkiet. De amerikanske soldater, der spøger i form af sangens tilstedeværelse, er blevet en kraft der legitimerer det bestående verdensbillede.

Når folk ikke accepterer den førnævnte udenfor liggende kraft, bliver de

ofte udstødt af det pågældende samfund, de bliver ofte betegnet som sindsyge. Det ses i forbindelse med Grønnedal på flere forskellige måder. Dels ved udstødelsen af »kaglerne«, dels ved at den civile verden flere gange har betegnet ritualerne som sindssyge, fordi de ikke stemmer overens med den civile verdens udenfor liggende kraft, som fx demokrati eller menneskerettigheder.

Funktion

I ethvert samfund findes forskellige behov. Disse behov søges tilfredsstillet gennem ritualer. Ritualerne på Grønnedal foregik i et militært rum, hvor formålet ikke var at sy korssting eller at hygge sig, men derimod at lære at slå ihjel og forsvare sig. I den civile verden bliver det at tage en anden mands liv betragtet som en dødssynd. I militæret er volden legitim og organiseret. Som nyankommen besidder man endnu den civile verdens kodeks, men for at vedkommende kan blive en god soldat, må der ske en ændring i hans moralkodeks. Han skal lære at indordne sig og adlyde ordrer. Dette sker først og fremmest gennem den militære træning, men kan måske også komme til udtryk gennem ritualer. (Jf. Goffman). Ritualer er dels en markering af, at der skal ske en ændring i den værnepligtiges moralopfattelse, dels er det en måde at afprøve den værnepligtiges potentialer som soldat:

Hvor meget kan soldaten holde til fysisk og psykisk?

Hvor går hans grænser?

Hvem kan gruppen stole på i en krigssituation?

Ritualer afspejler det samfund, det udspiller sig i. Udformningen er ikke vilkårlig, men spiller på militærets konventioner. Det, der ageres i selve ritualer, er ikke en demokratisk beslutningsproces, men militærlivet med dets hierarki, ekstreme situationer og de holdninger og værdier, der er fælles for den gruppe, de værnepligtige skal optages i. Man kunne forestille sig, at deres æresbegreber er meget centrale i hverdagen og at de vil gøre sig gældende i ritualer, hvor man vil afprøve soldatens æresbevidsthed ved at sætte ham i situationer, hvor han kan komme til at tabe ansigt, som under pikparaden, udholdenhedsprøverne osv.

Hierarkiet, holdningerne og værdierne konstitueres gennem ritualerne. En underkastelse af ritualerne betyder samtidig en accept af det bestående samfund. Derfor har ritualerne en samfundsbevarende funktion. (Bringeus, 1978).

Ritualer kan have flere forskellige funktioner for gruppen, bl.a. virker det integrerende. Gruppens medlemmer bliver knyttet tættere sammen gennem interaktion. I denne sammenhæng vil vi kort bemærke at ifølge Knut Weibust (1969) fandt dåbsritualet kun sted på et skib, hvor folk var tilfredse.

Dette mener han skyldes, at ritualet ikke alene er integrerende, men også forudsætter integration. At Kontreadmiralen på flådestationen, Niels Helk kalder ritualerne for en »velfærds-foranstaltning« kunne underbygge dette.

En anden side er, at ritualet udover at markere en integration også gør det tydeligt, hvem der ikke hører til fællesskabet. Heraf kan der opstå konflikter. Grønnedals-ritualerne har også en udskillende funktion, dvs. at de folk, som ikke kan/vil gennemføre ritualet ikke bliver en del af gruppen. De bliver som bekendt »kagler«.

Som tidligere nævnt skete der ikke meget på Grønnedal. Man kunne forestille sig at de værnepligtige for at få tiden til at gå, havde skabt sig et system af »lege« og regler, der fjernede opmærksomheden fra den kedelige hverdag. De lejlighedsvis ceremonier fungerede som tidsmarkører, og hver ceremoni blev en milepæl i opholdet. Først gennemgik man sin egen dåb og skiftede derved status, senere skulle man være »ceremonimester« ved andres dåb, derefter skulle man forberede sig på at vende hjem, når det næste »hønsehold« ankom. På denne måde blev tiden bragt i orden. Fordi der ikke var de store ting at foretage sig, og måske fordi Grønnedal ligger så afsondret, flød dagene sammen, og det kunne derfor være en nødvendighed at holde styr på tiden.

Et skridt tættere på

I debatten har det først og fremmest været dåben der har vakt furore, men deltagere har udtalt, at det værste ved Grønnedals-ritualerne ikke har været de synlige fysiske belastninger, men snarere de psykiske, som de bl.a. er kommet til udtryk gennem »hønseholdet«. For at finde ud af hvad den hierarkiske opdeling kan betyde, kan man tage udgangspunkt i de ord, som bliver brugt til at betegne de forskellige grupper. For den traditionshistorisk interesserede klinger »hønsehold« af begrebet »hønse«. Det at give drikkevarer enten som et led i en optagelse, eller som undskyldning/straf overfor fællesskabet i de gamle håndværkerlaug. Hønsene søger rent faktisk om optagelse i fællesskabet på Grønnedal. Men umiddelbart associeres betegnelserne »høns« og »kagler« til hakkeorden og hønsegård, men »høns« bruges også nedsættende om kvinder og kunne derfor forstås som en kommentar til de nyankomnes (manglende?) mandighed.

Den amerikanske antropolog Clifford Geertz (1995/96) fortæller i forbindelse med sit feltarbejde i Marokko om, hvordan kønsidentitet til tider kan påføres det sociale hierarki. Gennem sit arbejde fandt han, at marokkanernes måde at interagere på og hele deres hierarki var gennemsyret af maskulin symbolik fra almindeligt samvær til måden at påskønne eller for-

nærme. En gængs måde at fornærme på, var at insinuere at modstanderen var kvinde. Tilfældet kunne jo være det samme på Grønnedal: Alt hvad der ikke er rigtigt mandigt eller de personer der er i miskredit bliver betegnet som kvinder eller kvindagtige.

Men hvorfor er det så vigtigt at være rigtig mand på Grønnedal? Det kan der være flere årsager til. Dels er det oftest sådan, at et begreb får betydning i relation til dets modsætning, fx skal man have en idé om, hvad der er kvindeligt for at kunne definere, hvad der er mandligt. På Grønnedal er der stort set ingen kvinder, derfor kunne man forestille sig, at behovet for at bevise sin mandighed var større, ligesom der var nogle, der var nødt til at få tildelt de kvindelige egenskaber. Dels kunne man tale om, at den værnepligtige havde et individuelt mål med udstationeringen på Grønnedal, nemlig rejsen. Rejsen bliver betragtet som en overgang fra barn til voksen. Mange unge rejser ud med en forventning om, at de vil vende hjem med modenhed og selvstændighed i bagagen – de forventer at blive voksne. Denne forventning kunne også ligge implicit hos de værnepligtige. Ydermere kunne de have haft en forventning til det at aftjene værnepligten på Grønland. Måske har de haft en forestilling om at komme ud og få overskredet nogle grænser i den barske natur – en manddomsprøve a la Siriuspatruljen. Desuden har de vidst, at der ikke ville være særlig mange kvinder. De har altså bevidst valgt et sted, hvor det ville være muligt at dyrke en mandeverden.

Disse forventninger står i skærende kontrast til den virkelighed, der møder de værnepligtige på Grønnedal. Vejret gør det svært at færdes ude, og i vinterhalvåret er der mørkt det meste af døgnet, arbejdsopgaverne var som sagt for de flestes vedkommende forbundet med madlavning og servicering af officererne. I de traditionelle kønsroller bliver manden ofte fremstillet som krigeren og skafferen, mens kvinden er den, der sørger for husholdningen, laver mad og føder børn. Almindelig madlavning er verden over generelt et kvindeforetagende, men et mandeforetagende hvis det associeres med hobby, prestige og offentlighed (Borda 1987). Det vil være svært at forestille sig, at al madlavning på Grønnedal udelukkende har været hobby- og prestigepræget. Hvis vi antager, at deres begrebsverden er præget af maskulin symbolik, må disse kvindesysler virkelig være et forstyrrende og prestige-ødelæggende element. Spørgsmålet er, om der ikke var en del værnepligtige, der blev skuffede, da de opdagede, at den rejse, der skulle gøre dem til mænd, i stedet gjorde dem til kvinder. Måske netop derfor har det været vigtigt for dem at kategorisere sig selv og andre i lyset af mandighed og manddomsprøve.

Man kan betragte manddomsprøven dels som en overgang fra barn til voksen, hvor initianten bl.a. beviser sit mod, dels som en pointering af ini-

tiantens seksualitet og mandighed. En værnepligtig har fortalt, at der var meget mandehørm på basen bl.a. i form af pornoblade, film og snak. Denne mandehørm har måske været en af måderne til at definere, hvad en rigtig mand er, samtidig kunne man så imponere de andre og sikre sig en plads i hierarkiet. En af pointerne ved dette er virilitet, en anden pointe er evnen til kontrollere sig selv, idet der jo ikke var nogle kvinder, og homoseksualitet var udelukket. Mandehørmene må have været ekstra besværlig for »hønsene«, idet de var udsat for yderligere kontrol – »runken«. Seksualitetsforbuddet for »hønsene« har været ydmygende set i forhold til de øvrige omgangstone, og fordi de er blevet frataget rettigheden til seksualitet. De er så at sige blevet gjort til ikke-mennesker eller er blevet infantilliserede. »Olderne« er de voksne som råder over deres krop og tanke. »Hønsene« befinder sig i en opdragelsessituation, hvor de kan blive straffet for at bryde reglerne. Først når de har været gennem ritualerne, får de de voksnes rettigheder som bl.a. indbefatter retten til egen seksualitet.

For os har brugen af mad været mere påfaldende end fx brugen af vold i ritualerne. Mad kan have en kommunikativ funktion, det kan udtrykke samhørighed, identitet, venskab, men også ydmyghed, overlegenhed, utilfredshed og afstand, afhængig af på hvilken måde maden spises. Maden i ritualer er ulækker, fordi den er sat sammen af komponenter, der for os normalt ikke kan sættes sammen og fordi nogle af madvarerne har gennemgået en forrådnelse, der ikke er kulturelt accepteret. Den ulækre mad kan også ses i lyset af transcendens; det at verden bliver vendt på hovedet, således at ikke-mad bliver mad og omvendt. Gennem tvangsfodring mister man kontrollen over sin egen krop.

Ifølge Goffman har individet i de totale institutioner ofte et gemmest eller et hemmeligt rum, hvor de mest private ejendele er gemt. Goffman betragter det som den sidste indikator på en selvstændig og individuel identitet. På et sted med meget streng social kontrol kunne kroppens indre ses som det eneste og sidste private rum. I Grønnedals-ritualerne blev maden brugt som et middel til, i bogstaveligste forstand at trænge ind under huden på initianterne, så det sidste private rum indtages, og de ikke engang selv er herrer over deres egne kropsfunktioner. Også de er underlagt fællesskabets præmisser.

Et andet aspekt er, at jo stærkere den sociale kontrol er, jo stærkere vil den legemlige kontrol være. (Douglas 1979). I den vestlige verden vil man, hvis man er sammen med andre mennesker, tilsløre sine kropsudladninger såsom uriner og opkast, og også derfor virker ritualerne ydmygende og provokerende. De påtvungne kropsudladninger fører deltagerne hinsides normale samværsformer.

Kulturforskerens dilemma

Når alt dette er fremlagt, hvad er det så kulturforskerne skal gøre? Skal vi deltage i debatten omkring ritualer som disse? Skal vi være med til at bestemme, hvad der er acceptabelt ved en tradition? Er forståelse lig med accept? Når noget er kultur, er det så bare i orden?

En cand.mag. i historie og religion advarede (»Hjælp til psykologen«, læserbrev i Politiken d.12.7.95) imod indgriben i ritualerne, da man derved kunne skade de værnepligtige dødeligt på sjælen, ligesom man havde skadet naturfolkene. Ritualerne anså hun for ægte kultur og nødvendige for at den værnepligtige kunne udfylde sin funktion. »Jeg synes, vi skal lade de unge om selv at styre sig, ligesom vi engang – nu forpasset – skulle have respekteret de primitive folkeslags selvforståelse og udtryk.«

Er det den slags kulturrelativisme vi skal tillægge os for ikke at øve vold mod kulturen? Er det fair mod de initianter som har lidt under ritualerne, eller er det snarere sådan, at kultur kan diskuteres? Anne Knudsen skrev i en artikel i Weekendavisen d. 2-9 maj 1996 (»Når jeg hører ordet »kultur« ...«), at begrebet kultur efterhånden bliver brugt som en reduktionistisk forklaringsmodel. Politisk bliver kultur ofte brugt som undskyldning for alle menneskelige handlinger, fx når folk slår hinanden ihjel i ex-Jugoslavien. Anne Knudsen mener endvidere, at der i dag er en tendens til at opfatte kultur som en determinator, der udsteder ordrer til sine kulturbærere, mens vi i virkeligheden hele tiden ændrer og diskuterer vores kultur.

Tradition har en positiv klang. Selv når vi som folklorister beskæftiger os med traditioner, har vi en tendens til at vægte de gode sider højere end de negative. Når vi så konfronteres med en tradition som Grønnedals-ritualerne, er det tydeligt, at vi ikke er så rustede til at beskæftige os med traditioner, som er alt andet end hyggelige. Desuden har vi en forestilling om, at der i vores samtid eksisterer en valgfrihed, den enkelte vælger selv sine traditioner. Det gør forskerens tilgang uproblematisk og ukompliceret, der er ingen større etiske problemer. Spørgsmålet er om man har valgt et fokus, der betyder, at man fravælger de sider af traditionerne, som ikke er rare. I Grønnedals-ritualerne har den værnepligtige jo ikke mange valg, det er et volds- og tvangsbetonet ritual, som viser at traditioner ikke altid er som vi forestiller os.

Vi mener at Grønnedal ikke kan isoleres fra resten af det danske samfund. Militæret er en del af den danske stat, dermed har folk også ret til indflydelse, og det der foregår indenfor de militære rammer kan ikke ske fuldstændig i strid med det, resten af samfundet opfatter som rimeligt. De værnepligtige er almindelige unge mænd, som skal genintegreres og fungere i samfundet, når de er færdige i militæret.

Man bør være opmærksom på, at der i totale institutioner er tilbøjelighed til, at man udvikler sin egen logik samt egne holdninger og værdier. Det er diskutabelt at værnepligtige lærer, at det er i orden at blive underkastet og at undertrykke andre. Desuden mener vi, at ritualerne har en karakter af tvang og vold, som ville have været strafbart, hvis de fx foregik på Nørrebrogade og ikke i et militært rum.

Det er ikke kun Grønnedals-ritualerne der indeholder ydmygende/undertrykkende elementer, det finder man også andre steder fx i forbindelse med rus-ture på uddannelsessteder, polterabender og på lærepladser. Fælles for dem er, at man må overskride sine grænser for at vinde fællesskabets accept. Er der nogle ritualiserede underkastelser som er i orden, eller rettere sagt, hvor skelner man mellem det acceptable og det uacceptable? Det må være vores opgave som folklorister også at vise traditionernes negative sider, og derved nuancere eventuelle offentlige debatter.

Desuden er vi en del af samfundet, og forestillingen om forskeren, der kan stå udenfor med en form for diplomatisk immunitet, er et selvbedrag. Vi er ikke kun analytikere, men ligesom alle andre også skabere af kultur. Samfundsmæssigt indgår vi i en større sammenhæng, derfor har vi også et ansvar for, hvordan begreber som tradition og kultur opfattes. Ved kun at betone de positive sider har vi lagt et ansvar fra os. De der oplever de negative sider, som fx »hønsene« og »kaglerne«, svigter vi, fordi de kommer til at stå alene overfor den forestilling, vi har været med til at bygge op. Vi har et medansvar for at begreber som kultur og tradition ikke opfattes entydigt men komplekst. Vores mål er ikke at forkaste relativismen, men at gøre opmærksom på at vi har et etisk ansvar.

Litteraturliste

- Borda, Beatriz (1987): *Kost och etnisk identitet. Mera än mat*. Anders Salomonsen (red.)
Bringéus, Nils-Arvid (1978): Uppvaktning undanbedes. UNIFOL 1978.
Douglas, Mary (1979): *Naturlige symboler*.
Frykman, Jonas og Orvar Löfgren (1979): *Den kultiverade Människan*.
Geertz, Clifford (1995/96): *After the fact*.
Goffman, Erwing (1985): *Anstalt og menneske*.
Henningsen, Henning (1961): *Crossing the Equator*.
Lövkrona, Inger (1996): Erotiska Historier och konstruktion av kön och identitet. *Tradisjon 2* 1996.
Podemann Sørensen, Jørgen (1995): *Ritualistik*.
Rørbye, Birgitte (1997): Livets rejse. En narrativ kulturanalyse af børns personlige versioner om alderdommen, livet og døden. *Narrating visions*. Under publikation. Birgitte Rørbye (red.)
Weibust, Knut (1969): *Deep Sea Sailors*.

Summary

Culture or Torture

In the summer of 1995 it became publicly known that Danish conscripts at the naval station Grønne-
nedal in Greenland participated in rites of passage which included aspects of force and humili-
ation. The rites were similar to the maritime baptising ceremonies on ships crossing the Equator
and the polar circle dated many years back. What made the initiation rites at Grønne-
nedal a subject of public debate was among other things the strict control and the physical punishment of the ini-
tians, carried out by the conscripts themselves. All this was based on a hierarchic order where the
newcomers were to serve and follow orders from those who had already passed the rites. These
things clashed with the general conception of Denmark as a country with democracy and human
rights and the way institutions like the army should behave. The matter became a political issue:
was this a cultural curiosity or a sadistic system with torture features.

The rituals served to incorporate the newcomers in a social system based on a shared depen-
dence on the individual's ability to survive in a time of war and not let his fellow soldiers down.
Furthermore the rituals took place in what Erwing Goffman has called a total institution. That is
a unit which is isolated and where the members are living together 24 hours a day, cut off from the
outside world and where the members are not in control of their own lives.

The rituals can moreover help arrange time. The ritual became a marker of time partly in the
stationing and partly in the life of the individual, where the ritual served as a test of manhood.

To be a man was of great importance for the conscripts. One of the things they did was to place
each other hierarchically in relation to who was allegedly most man, and the initiants were called
»chickens« (»høns«), a term also used condescendingly towards women. A major problem at the
naval station lay in the division of labour. The conscripts did not have operational tasks but took
care of the housekeeping and the service for the officers. This must undoubtedly have been far
from the childhood dream of doing one's military service in Greenland. This division of labour
played an important part in the ritual where food was used as a common element, for instance
through forcible feeding. Because cooking and housekeeping is traditionally considered women's
work, the stay at Grønne-
nedal makes the men become women unless they through the liminal phase
use the food in an opposite meaning to become men.

There are no longer conscripts at Grønne-
nedal, but we find that the matter raises another question:
how should the cultural scholar adopt an attitude to a matter that has caused much debate? Should
the scholar merely observe in fear of destroying something original, or should she take more ac-
tive part in cultural debates? We believe that it is not enough to use culture as frame of explan-
ation. Culture is not a factor that just exists, but something that we all take part in creating. We
have a responsibility as cultural scholars and we should not accept everything in the name of
culture.